

OSMANLI ARAŐTIRMALARI

XXXIV

NeŐir Heyeti - Editorial Board

Halil İNALCIK - İsmail E. ERÜNSAL

Heath W. LOWRY - Feridun EMECEN

Klaus KREISER - Bilgin AYDIN

Misafir Editörler - Guest Editors

Mustafa S. KüçükaŐcı - Cengiz Tomar

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES

XXXIV

PROF. DR. MUAMMER KEMAL ÖZERGİN
HATIRA SAYISI - II

İstanbul - 2009

BİZANS'A ELÇİ OLARAK GELEN CREMONA PİSKOPOSU LIUTPRAND'IN İZLENİMLERİNE BİR BAKIŞ

Birsel KÜÇÜKSİPAHIOĞLU*

Bizans İmparatorluğu gerek kendi döneminde gerekse sonraki yüzyıllarda hep merak edilen ve araştırılan bir imparatorluk oldu. Ortaçağ'daki büyük devletlerin ve imparatorlukların saraylarında görmeye alıştığımız belli kurallara ve geleneklere bağlı yaşam tarzı, dışa kapalı ve kendi dünyaları içerisinde mevcut kurallar ve gelenekler ile yaşayan Bizans imparatorları ve saray hayatlarında da görüldü. Sarayda bulunanlar dışında hiç kimsenin bilmediği bu dünya sadece bazı yabancı devlet başkanlarına, yabancı misafirlere, elçilere ve seyyahlara aralanmış, onların dışındakilere kapatılmıştı. Bu şekilde girebilenler ise kimi zaman büyülenerек, kimi zaman korkarak, kimi zaman ise küçük görerek oradan ayrılmışlar ama gördüklerini ve yaşadıklarını başkalarına anlatarak veya kaleme aldıkları eserlerle aktarmaya çalışmışlardı. Örneğin Harun b. Yahya, İslâm coğrafyacısı İdrîsî ve ünlü seyyah İbn Battûta¹ gibi Doğulu gözlemciler bu dünya hakkında bilgi verirken; Cremona Piskoposu Liutprand da bilinmeyen o dünyanın içine girebilmiş az sayıdaki insanlardan biri ve Batılı bir şahidi olarak gördüklerini ve hissettiklerini yazdığı eserlere yansıtmişti. Bundan dolayı bu çalışmada Bizans sara-

* İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü

¹ Bu müelliflerin İstanbul hakkında verdikleri bilgiler için bk. C. Avcı, "Arap-İslâm Kaynaklarında Bizans Sarayının Tasviri", *Tarih Boyunca Saray, Hayatı ve Teşkilatı Semineri* (23 Mayıs 2005), *Bildiriler*, İstanbul 2006, s. 105-109.

yını bizzat görebilme şansını yakalamış olan elçi Liutprand'ın² izlenimlerine yer verilecektir.

² 920 yılı civarında İtalya Pavia'da dünyaya gelen Liutprand, Lombard asıllı tanınmış bir aileye mensuptu ve ailesi tarafından iyi bir eğitim verilerek yetiştirilmişti. 931 yılında İtalya Kralı Hugue'ün (927-947) maiyetine katılan ve onun tarafından taltif edilen Liutprand, belki bu sayede önce rahip daha sonra Pavia Kilisesi'ne diakonos (kilise görevlisi) tayin edildi. Bu dönem aynı zamanda onun kültürünün ve görgüsünün arttığı yıllar oldu. Hugue'den sonra tahta çıkan İmparator II. Berenger'in (950-961) hizmetinde eski görevine devam eden Liutprand güvenilirliği, bilgisi ve dikkati ile Berenger'in dikkatini çekmeyi başardı. Berenger onu kendine danışman tayin etti ve elçi olarak Bizans'a gönderdi. Ancak aralarındaki bu dostluk uzun sürmedi ve bir müddet sonra Liutprand, II. Berenger ile sorunlar yaşamaya başlayınca onun hizmetinden ayrıldı ve Alman İmparatoru I. Otto'nun (Büyük Otto) (936-973) himayesine girdi. İmparator tarafından Cremona piskoposu tayin edildi ve Otto'nun İtalya'yı ele geçirerek Roma'da İmparatorluk tacı giymesinden sonra (962) başdanışman ve elçi olarak birçok önemli görevlerde bulundu. İmparator Otto ile arası açık olan Papa XII. John'ın yanına elçi olarak giden ve her ikisinin arasını düzeltmek için uğraşan Liutprand, 968 yılında bu sefer İmparator Otto'nun emri ile tekrar elçi olarak İstanbul'a geldi. 971 yılı sonlarında Bizans İmparatoru Ioannes Çimiskes (969-976) döneminde Liutprand'ın bir kez daha İstanbul'a geldiği ve II. Otto'ya bir başka Bizans prensesini istediği bilinmektedir. Liutprand, muhtemelen 972 yılının Ocak ayında hayatını kaybetmiştir.

Liutprand'ın önemi X. Yüzyıl hakkında bilgi edinebileceğimiz üç önemli eser bırakmış olmasıdır. Bunlardan ilki Otto'nun sarayında karşılaştığı Endülüs Emevi Halifesi III. Abdurrahman'ın (912-961) elçisi Recemundo'un tavsiyesi ve iknasıyla 958 yılında kaleme aldığı ve bu nedenle ona ithaf ettiği *Antapodosis* adlı yapıttır. Tamamlanmadığı belirtilen bu çalışma 887-950 yıllarını kapsamakta, bu tarihler arasındaki Bizans, Almanya ve İtalya'da yaşanan olaylar hakkında bilgi vermekte ve özellikle 949-950 yıllarındaki İstanbul ziyaretini ayrıntılı olarak ele almaktadır. Kronolojisi karışık olmasına rağmen kendisinden önceki olaylar hakkındaki bilgileri sağlam kaynaklardan aldığını ve olayları bizzat yaşamış insanlardan dinleyerek bunları karşılaştırdığını belirttiği için değerlidir.

Altı kitaptan oluşan eserin ilk üçü kendisinin doğumundan önceki olaylara değinmekle birlikte Bizans ile ilgili bilgilere de yer vermektedir. Birinci kitabın 6-12. bölümleri Bizans İmparatoru III. Mihail (842-867) ve İmparator I. Basileos (867-886) ile VII. Konstantinos Porphyrogenitos'un babası İmparator VI. Leon döneminden (886-912) bilgiler aktarmaktadır. II. Kitabın 52-53. bölümleri dolaylı olarak Bizans'a değinirken; III. Kitabın 22-38. bölümleri yine Bizans'tan özellikle İmparator I. Romanos'tan (920-944), onun kızını VII. Konstantinos ile evlendirmesi ile Romanos'un oğullarını tahta ortak etmesi gibi konulardan bahsetmektedir. IV. ve V. kitaplar İmparator Berenger ile tanışmasını anlatırken Avrupa'da meydana gelen olaylara da ışık tutmaktadır. V. Kitabın 9, 14-17 ve özellikle 20-25. bölümleri yine Bizans'a ait olaylara mesela İmparator Romanos'un oğulları Stephanos ve Konstantinos'un babalarını tahttan indirerek bir manastıra kapat-

Liutprand, 17 Eylül 949-31 Mart 950 tarihleri arasında İtalya Kralı II. Berenger'in elçisi olarak Bizans'a geldi. Bu ziyaret Liutprand'ın ilk diplomatik İstanbul ziyaretiydi ve bu esnada Bizans tahtında İmparator VII. Konstantinos Porphyrogenitos (913-959) bulunuyordu.³

II. Berenger batıda bir hükümdar olarak Bizans İmparatorluğu'na karşı bir üstünlük iddiasında değildi ve imparatoru muhtemelen aynen Bizans resmî söyleminde olduğu gibi Roma imparatoru görmekte, imparatorluğu da Roma İmparatorluğu'nun devamı olarak kabul etmekteydi. Onun tek gayesi Bizans İmparatorluğu ile iyi ilişkiler kurabilmektir. Bundan dolayı her hâlükarda Bizans nezdinde Berenger'in farklı bir konumu ve onun gönderdiği elçinin de imparatorluk katında farklı bir değeri bulunmaktaydı. Nitekim Liutprand'ın Bizans'a ilk gelişinde hayran kalmasında ve buradan memnun bir şekilde ayrılmasında efendisinden kaynaklanan bu durumun çok büyük bir katkısı vardı. Çünkü Bizans Batı'nın imparatorlarını hiçbir zaman gerçek imparator olarak görmemiş hatta onların kullandıkları imparator unvanlarını benimsemeyerek sürekli sorgular bir davranış sergilemişti.⁴ İmparatorluğun kendisini yeryüzünün tek hâkimi, mutlak güç ve sonsuz irade olarak kabul

malarna yer verir. Eserin son bölümü olan VI. kitabın 2-10 bölümlerinde ilk İstanbul ziyaretinden ve bunun öncesinde yapılan hazırlıklardan bahsetmektedir.

Liutprand'ın diğer önemli bir eseri de İstanbul'a İmparator Nikephoros Phokas'ın imparatorluğu döneminde yaptığı ikinci ziyareti anlattığı ve edindiği izlenimleri rapor halinde Otto'ya sunduğu *Relatio de legatione Constantinopolitana ad Nicephorum Phocam* adlı eserdir ki ikinci ziyareti ile ilgili en ayrıntılı bilgileri vermektedir. Bkz. *Liutprando di Cremona. Italia e Bisanzio alle soglie dell'anno mille*, trc. M. Oldoni-P. Ariatta, Novara 1987, s. 10 vd; *Liutprand of Cremona, The Embassy to Constantinople and Other Writings*, ed. J. J. Norwich, London 1993, s. vii-xiv, 10-17; 58, 78-87; 133, 135-137, 139-143; 151-156; F. Tinnefeld, "Ceremonies for Foreign Ambassadors at the Court of Byzantium and Their Political Background", *BF*, 19 (1993), s. 197 vd; M. McC, "Liutprand of Cremona", *The Oxford Dictionary of Byzantium (ODB)*, ed. Alexander Kazhdan, Newyork, Oxford 1991, II, 1241-1242; A. Bilban Yalçın, "Liutprand (Cremona'lı)", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul 1994, V, 220.

³ *Liutprando di Cremona*. s. 10; *Liutprand of Cremona*, s. ix-x; F. Tinnefeld, "Ceremonies for...", s. 197; McC, "Liutprand...", *The Oxford Dictionary...*, II, 1241-1242; Yalçın, "Liutprand...", *Dünden Bugüne...*, V, 220.

⁴ G. Ostrogorsky, "Bizans İmparatoru ve Hiyerarşik Dünya Düzeni", *Cogito*, 17 (1999), s. 58.

edenlere duruşu ve onların gönderdikleri elçilere yaklaşımı bu nedenle hep dostça olmuştur.

Liutprand, ilk ziyareti esnasında İstanbul'a geldiğinde imparatorluk görevlilerince nerede ve nasıl karşılandığını belirtmeden⁵ İmparatorluk Sarayı'nın güzelliğine hayran kaldığını söyleyerek sözlerine başlamaktadır. O, askerler tarafından sürekli korunduğunu ifade ettiği imparatorluk sarayının o ana kadar gördüğü en güçlü kalelerden bile daha sağlam olduğunu bildirir. İmparator VII. Konstantinos tarafından saray kompleksinin içinde yer alan Magnaura'da⁶ huzura kabul edildiğini belirtirken, buranın olağan üstü güzellikte ve büyüklükte bir yer olduğunu söylemekte ve imparatorun Magnaura'yı kendisi, I. Otto'nun elçisi Liutfred⁷ ve İspanyol elçileri için hazırlattığını⁸ anlatmaktadır.⁹

İmparatorun huzuruna çıktığında yaşadıklarını ise şaşkınlık içerisinde aktaran Liutprand, İmparator VII. Konstantinos'un tahtının önünde pirinçten yapılmış fakat üstü altınla yaldızlanmış bir ağaç ve bu ağacın üzerinde koro halinde şarkı söyleyen altınla kaplı bronz kuşların durduğunu, imparatorun

⁵ Bilindiği gibi Bizans'a gelen yabancı elçiler genelde İstanbul'un kapılarından herhangi birinde, limanda veya Kadıköy'de (Khalkedon) ilgili devlet görevlileri tarafından karşılanırdı. Bununla birlikte Bizans için önem arz eden ciddi durumlarda elçiler imparatorluğun sınırlarında da karşılanabilirdi. Bkz. B. Küçüksipahioğlu, "Bizans Sarayı'nda Yabancı Elçilerin Kabulü", *Tarih Boyunca Saray, Hayatı ve Teşkilatı Semineri (23 Mayıs 2005)*, *Bildiriler*, İstanbul 2006, s. 100.

⁶ Büyük Konstantinos tarafından yapılmış ve törenlere tahsis edilmiş bir salondur. Geniş bilgi için bkz. A. Bilban Yalçın, *Bizans Büyük Saray Yapıları ve Kurumları*, (Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2000, s. 162 vd.

⁷ Liutprand, İstanbul'a gitmek için 1 Ağustos 949'da Pavia'dan ayrıldı. Aynı sıralarda İstanbul'a gitmek için yola çıkmış bulunan bir başka elçi Alman İmparatoru I. Otto'nun elçisi Liutfred ile karşılaştı. (Liutprand daha sonra belirtildiği gibi Alman imparatoru I. Otto'nun hizmetine girmiştir). İkisi birden Venedik'te aynı gemiye binmiş ve İstanbul'a doğru yola çıkmışlardır.

⁸ Bu ve buna benzer hazırlıklar, ülkeye gelen yabancı devlet başkanı, misafir ve elçileri etkilemek, imparatorluğun ve sarayın tüm haşmetini göstermek için uğraşan ve bu suretle gelen misafirleri cezbetmeyi hatta büyülemeyi düşünen Bizans İmparatorları için bilinen hususlardır.

⁹ *Liutprando di Cremona*, V, 21, VI, 5, s. 179, 193-194; *Liutprand of Cremona*, V, 21, VI, 5, s. 139-140, 153; F. Tinnefeld, *a.g.m.*, s. 201.

tahtının ustalıkla kurulduğunu, yerle aynı seviyede olan o tahtın sonra birdenbire yükselerek havalara çıktığını; altınla kaplı olan ve kükreyen aslanların da adeta tahta bekçilik ettiğini söylemektedir. İki hadımın omuzuna yaslanarak kükreyen aslanlar ve öten kuşlar arasından geçip imparatorun huzuruna çıktığını belirtirken, üç kez yerlere kapanarak imparatoru selamladığını, başını kaldırdığında imparatorun yerden yükselerek tavana değmiş olarak gördüğünü ve buna hayret ettiğini aktarmaktadır. Bu kabul sırasında imparator adet olduğu üzere Liutprand ile hiç konuşmamış, Logothetes¹⁰ aracılığı ile Berenger'in yaptığı işler ve sağlığı ile ilgili sorular yöneltmiştir. Kabul töreninin sonunda¹¹ bütün yabancı elçilerin yaptığı gibi o da barış niyetinin nişanesi olarak efendisinden getirdiği hediyeleri imparatora takdim etmiştir.¹² Bu hediyelerin 9 zırh, 7 kalkan, 2 altın kaplama gümüş kupa, kılıçlar,

¹⁰ Logothetes yüksek unvanlı bir görevli. Bkz. S. Runciman, *Byzantine Civilization*, New York 1956, s. 124; D.A. Miller, "The Logothete of the Drome in the Middle Byzantine Period", *Byzantion*, 36 (1966), s. 438-470.

¹¹ Bizans'ta yabancılara uygulanan protokol, farklılığı olmakla birlikte hemen hemen her dönem aynıydı ve bu protokol kimi zaman elçileri derinden etkileyerek korkmalarına neden oluyordu. Mesela İmparator V. Konstantinos zamanında (741-775) Bizans'a gelen Abbasi elçisi Umâre b. Hamza imparatorun huzuruna çıkıncaya kadar yaşadıklarını anlatırken kimi zaman "öyle korktum ki içimden kesin ömrümün sonu geldi dedim" sözleri ile açıklamakta ve huzura kabulden sonraki günlerde imparator ile saray çevresini gezerken yaşadığı korkudan imparatora bahsettiğini ve uygulanan bu protokolün sebebinin sorduğunu söylemektedir. Bu soru karşısında imparatorun verdiği cevap "*Bizans Sarayına gelen yabancı elçilerin kalplerine korku salmak için bu yola başvuruyoruz*" şeklindedir. Bkz. İbnü'l-Fâkih, *Muhtasarü Kitâbi'l-büldân*, s. 137-139. Karş. Avcı, "Arap-İslâm Kaynaklarında...", s. 110-111.

¹² Aslında Liutprand efendisi Berenger'den kendi ifadesi ile yalan dolu bir mektuptan başka hiçbir şey getirmemişti. Diğer elçi heyetlerinin getirdiği hediyeleri görünce utandığını ve ne yapacağını şaşırıldığını belirten Liutprand sonunda kendi hesabına getirdiği hediyeleri Berenger tarafından yollanmış gibi imparatora takdim ettiğini ifade etmektedir. Bkz. *Liutprando di Cremona*, VI, 6-7, s. 194; *Liutprand of Cremona*, VI, 6-7, s. 153-154. Bu hediye faslını imparatorun huzurundan ayrıldıktan sonra ayrı bir bölüm başlığı altında anlatan Liutprand, sanki hediyeleri imparatora daha sonra göndermiş gibi bir izlenim uyandırır. Ancak olayların akışı ve Bizans protokol kuralları dikkatle takip edildiğinde bu hediye faslının muhtemelen ilk görüşme anında imparatorun huzurundan ayrılmadan önce verildiği düşünülmektedir ve metinde bu şekilde belirtilmiştir.

mızraklar ve dört hadım olduğunu söyleyen Liutprand yine kükreyen aslanların ve öten kuşların arasında mekânı terk etmiştir.¹³

Törenden üç gün sonra, elçileri onurlandırmak için II. Justinus'un yaptırdığı salonda yani Triklinos'ta verilen yemeğe İmparator VII. Konstantinos tarafından davet edildiğini ve büyük bir onurla bu daveti kabul ettiğini söyleyen Liutprand bu esnada imparatorla bizzat görüşme fırsatı da bulmuştur. Belirttiğine göre imparator görüşme sırasında hem kendisine hem de maiyetine hediyeler vermiştir.¹⁴ Yemek herhalde Noel günü verildiği için Liutprand bunu özellikle anlatmak istemiş ve hipodrom yakınlarında *Dekaenneakubita*¹⁵ adı verilen evdeki yemeği hikâyeye etmeye başlamıştır. Cremona piskoposu, bu evde İsa'nın doğum gününde 19 kişilik bir yemek hazırlandığını, imparatorun ve davetlilerin bu yemeği altın tabaklarda ve her zamankinden farklı olarak oturarak değil, uzanmış vaziyette yediklerini ifade etmektedir. Yemek sonrası hizmetçilerin değil de erguvani renkte araçların taşıdığı üç altın tepsi içinde elmalar getirildiğini söyleyen Liutprand, bu tepsi-lerin değişik hareketler ile masaya konduktan sonra tavandan sarkan ipler vasıtasıyla yukarıya kaldırıldığını anlatmaktadır. Bu ziyafetten sonra gençlerden birisi akrobasi gösterisi ile orada bulunanları eğlendirmiş Liutprand da bunu son derece ilginç bulmuştur.¹⁶

Bu eğlenceli ziyafetten birkaç ay sonra elçinin, VII. Konstantinos tarafından sarayda yapılacak olan özel gösterilere davet edildiği görülür. Her-

¹³ *Liutprando di Cremona*, VI, 6, s. 194; *Liutprand of Cremona*, VI, 6, s. 153-154; Tinnefeld, *a.g.m.*, s. 204.

¹⁴ *Liutprando di Cremona*, VI, 7, s. 194-195; *Liutprand of Cremona*, VI, 7, s. 154; Arnold Toynbee, *Constantine Porphyrogenitus and His World*, London 1973, s. 18; Tinnefeld, *a.g.m.*, s. 205.

¹⁵ Divanlı Triklinos olarak adlandırılan bu yer Büyük Saray'a ait bölümlerden biri olup, ziyafet salonu olarak kullanılmaktaydı. Liutprand'ın zikrettiği gibi Hipodroma yakın olan Dekaaenneakubita adını içine yerleştirilmiş 19 adet divanlı masadan almaktaydı. VII. Konstantinos bu salonu asma yaprakları ve ağaç şeklindeki mermerlerle süsletmişti. Bkz. Yalçın, *Bizans Biyüyük*, s. 160-161, 205.

¹⁶ *Liutprando di Cremona*, VI, 8-9, s. 195-196; *Liutprand of Cremona*, VI, 8-9, s. 154-155; Toynbee, aynı yer.

halde VII. Konstantinos onu etkilemek için bu yolu seçmiştir. Liutprand'ın da, Paskalya öncesi Perşembe sabahı başlayıp Cumartesi günü sona eren ve saray üst düzey memurları ile askerî görevlilere yapılan para dağıtım töreninden etkilendiği gözlemlenmektedir. İfadesine göre, 10 cubit uzunluğundaki bir masa üzerinde içlerinde para olan kutular üzerindeki numaralara göre hazırlanmış bulunmaktadır. Görevliler rütbelere göre imparatorun huzurunda sıraya girmişlerdir. İlk olarak saraydaki en yüksek unvanlı görevli gelmiş ve ona para ile dört adet pelerin hediye edilmiştir. Ardından unvanlarının eşit olduğu belirtilen kara ve deniz güçlerinin başında bulunanlar gelerek eşit sayıda para ve pelerin almışlardır. Liutprand'ın ifadesine göre bu iki görevli aldıkları hediyeleri taşıyamadıklarından yardım isteme gereği duymuşlardır. Daha sonra *magistros*lar gelmişler -ki Liutprand 24 tane olduğunu söylemektedir- adam başına 24 libre altın ve ikişer pelerin ile ödüllendirilmişlerdir. *Magistros*ların ardından üst düzey görevlilerin geldiğini ve 12 libre altın ile bir pelerin aldıklarını aktaran elçi bundan sonra gelenlere ise unvanlarına göre hediyeler takdim edildiğini belirtmektedir. Onun, hediyesi 1 libreden az olanlara imparatorun değil de *parakoimomenos*¹⁷'un paskalyadan önceki hafta boyunca hediye dağıttığını söylemesi dikkat çekicidir. Liutprand, dikkatle bunları izlerken imparatorun *logothetes* aracılığı ile en çok hangisinden hoşlandığını sorduğunu, kendisinin ise para almadan bunun nasıl bir şey olduğunu bilemeyeceğini söylediğini, imparatorun da bunun üzerine kendisine pelerin ve 1 libre altın hediye ettiğini ifade etmekte ve böylelikle ilk İstanbul ziyaretine son vermektedir.¹⁸

Bizans'ın bu teşrifatla Liutprand'ı etkilemeyi başardığı söylenebilir. Zaten IX ve X. yüzyıllarda Bizans diplomasisinin temeli özellikle İmparatorluğun erişilmezliğini gözler önüne sermektir.¹⁹

¹⁷ "İmparatorun yanında uyuyan kişi" anlamına gelen bu görev sadece hadımlara verilir.

¹⁸ *Liutprando di Cremona*, VI, 10, s. 196-197; *Liutprand of Cremona*, VI, 10, s. 155-156; Toynbee, aynı yer; Tinnefeld, *a.g.m.*, s. 211.

¹⁹ J. Shepard, "Byzantine diplomacy, A.D. 800-1204: means and ends", *Byzantine Diplomacy*, ed. J. Shepard and S. Franklin, Belfast 1992, s. 43-44; *Byzantium. An*

4 Haziran 968-2 Ekim 968 tarihleri arasında gerçekleşen ikinci İstanbul ziyaretini ise Liutprand, Alman İmparatoru Otto'nun emri üzerine yapmıştır. Bu ziyaretin gayesi Otto'nun oğlu Otto'ya (II. Otto) Bizans prenseslerinden birini gelin olarak istemek ve böylece Bizans ile dostluğun tesisini sağlamaktır. Ayrıca iki devlet arasında bitme noktasına gelen siyasi ilişkilerin yeniden canlandırılması da hedeflenmektedir. Ama hiçbiri gerçekleşmemiştir. Üstelik bu ziyaretinde tahtta bulunan Bizans İmparatoru II. Nikephoras Phokas (963-969) tarafından da hiç hoş karşılanmamıştır. Bunda hiç şüphesiz imparatorluğun Otto'ya duyduğu hislerin de etkisi bulunmaktadır. Çünkü Otto Roma'da imparatorluk tacını giydikten sonra kendisini Roma'nın efendisi olarak görmeye başlamış ve Bizans'a tâbi Kapua ve Beneventum hükümdarlarını kendi yanına çekerek Bizans'ı öfkelenmiştir. Bu durum aynen Charlemagne'nin²⁰ yaptığı davranışa benzemektedir ve Bizans'ın bunu kabullenmesi mümkün bile değildir. Bu yüzden Otto'nun elçisi sıfatıyla ikinci kez İstanbul'a gelen Liutprand'a düşman addedilen Otto'nun adamı gözüyle bakıldığından iyi muamele edilmemiş ve Liutprand beklediği ilgi ve alakayı Bizans'tan görememiştir. Böylece artık 48 yaşında olan Liutprand birincisinden tamamen farklı bir Bizans ile karşılaşmıştır. Hiç şüphesiz bu farklılıkta düşünce ve duygularının daha geniş bir perspektife yayılarak, değerlendirmelerinin ona göre şekil almasının payı olduğu gibi belirtildiği üzere Otto'nun da payı bulunmaktadır ve Otto'nun bu davranış

Introduction to East Roman Civilisation, ed. N. H. Baynes and L. B. Moss, Oxford 1948, s. 279.

²⁰ Karolenjiyen Frank Devleti hükümdarı Charlemagne veya Büyük Karl (768-814) 800 yılında Papa III. Leo'nun elinden imparatorluk tacını giydi. Bu Bizans için beklenmedik bir şeydi ve imparatorluk Aachen anlaşması ile 812 yılında Charlemagne'in imparatorluğunu zorlada olsa tanımak zorunda kaldı. Ama bu durum yani Charlemagne'in kendini imparator ilan etmesi Bizans'a göre sadece toprakla sınırlıydı ve geçiciydi. Bu nedenle Bizans onu sadece imparator olarak kabul etmiş, Roma imparatoru olarak görmemişti. Bundan sonra Bizans imparatorları ısrarla ve inatla kendilerinin Roma imparatoru olduğunu vurgulamaya başladılar. Bkz. A. A.Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, trc. A. Müfid Mansel, Ankara 1943, C. I, s. 332 vd; G. Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, trc. Fikret İşıltan, Ankara 1991, s. 170-173, 185 vd; aynı yazar, "Bizans İmparatoru ve..." , s. 57-58.

yüzünden itibarının zedelendiğini düşünen Bizans'ın²¹ yaşadığı bu memnuniyetsizliği Otto'nun elçisi olarak gelen Liutprand'a yansıtması kaçınılmazdır. Ancak onun da bir elçiden beklenmeyecek tarzda ve kimi zaman tüm diplomatik kuralları hiçe sayarak imparatorluğa karşı sergilediği davranış da çok ağır ve hatalarla doludur. Nitekim neredeyse günü gününe aktararak vermeyi uygun gördüğü notlarında İstanbul'a duyduğu nefreti açıkça göstermektedir. Kendince yaşadığı olumsuzluk ve huzursuzluklardan bir şekilde efendisi Otto'nun da haberdar olmasını istediğinden ona rapor vermeyi tercih ettiği görülür. Böylelikle eleştirdiği imparator ve imparatorlukla efendisi arasında yapmaya çalıştığı mukayese açıkça ortaya çıkacak ve bundan istifade efendisine sunduğu methiyeler belirgin bir hâl alacaktır. Mesela ifadelerinde Otto'yu kastederek "*benim kutsal imparatorum gözümde her zaman güzeldi şimdi daha güzel görünüyor*" tarzında cümlelere rastlanır. Fakat Bizans İmparatoru Nikephoros'a efendisine gösterdiği nezaketin yarısını bile göstermez ve yeri geldiğinde hakarete varacak ölçüde ifadeler kullanır.

Haziran ayı başlarında İstanbul'a vardıklarını söyleyen Liutprand, Bizanslıların kendilerini karşılayış biçimlerini beğenmemekte bunu şahsiyetlerine ve efendileri Otto'ya karşı saygısızlık olarak gördüğünü ifade etmektedir. Misafir olarak kaldığı yerden hiç hoşlanmadığı her halinden belli olan ve burada tutsak olarak tutulduklarını söyleyen Liutprand'ın, üstelik imparatorluk sarayına at ile değil yaya olarak götürüldüklerini ve bu nedenle saraya vardıklarında nefes nefese kaldıklarını söylemesi dikkat çekicidir.²²

İmparator Nikephoros'un 7 Haziranda kendilerini kabul ettiğini ifade eden ve bu andan itibaren imparatora karşı hissettiği duyguları incitici bir tarzda söylemeye başlayan Liutprand imparatoru canavara benzeterek şunları aktarmaktadır:

²¹ Vasiliev, *a.g.e.*, C. I, s. 412 vd; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s. 270; Charles Diehl, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, trc. A. Göke Bozkurt, İstanbul 2006, s. 89 vd; Auguste Bailly, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, trc. Haluk Şaman, İstanbul 2006, s. 174-175.

²² *Liutprando di Cremona, (Relazione Dell' Ambasceria a Constantinopoli)*, I-2, s. 219-220; *Liutprand of Cremona, (The Embassy to Constantinople)*, I-2, s. 177-178.

“Canavara benzeyen bu adam, küçük gözleri ile adeta köstebeği andıran koca kafalı bir bücürdü... Ağzı bozuk ve tilki gibi kurnaz olan bu adamın giysileri çiftçi kıyafeti gibiydi, zamanla yırtılmış ve rengi de solmuştu...Bana “onurla ve nazikçe sizi kabul etmek isterdik. Fakat efendinizin düşmanca tavrı, kendini Roma’nın efendisi görmesi, saygısızlığı, Berenger ve Adalbert’in topraklarını zorla ve kılıçla çekişmesi, Romalıların bazılarını kesmesi, asması, bazılarının gözlerini oyduktması, sürgüne göndermesi, şehirlerini ateşe vermesi, bunlar unutulur şeyler değil. Şimdi ise barış teklifi yapmak için bir casus olarak seni bana gönderdi” dedi. Ben söz alarak konuşmaya başladım ve “benim efendim zorla ve zorbalıkla Roma’yı istila etmedi fakat o bir zalimin elinden bu şehri kurtardı.... Doğru efendim beni size gönderdi ama casusluk için değil İmparator Romanos ve İmparatoriçe Theophano’nun kızını oğlu Otto’ya istemek için” dedim.²³

Cremona piskoposu bundan sonra imparatorun bir tören için Ayasofya’ya gelişini, küçümseyen ifadelerle anlatmaya başlamaktadır. Ona göre asil olmayan insanlardan oluşan bir yığın kalabalık imparatora yağcılık yapmak için saraydan Ayasofya’ya kadar neredeyse duvar gibi toplanmışlardır. Ayakkabıları olmayan bu kalabalığın kıyafetleri de acayıptır. Kendisini durması için şarkı söyleyenlerin yanına bırakıldığını söyleyen elçi, canavar olarak hitap ettiği imparatorun ilerlemesi esnasında bu şarkıcıların “*işte sabahın yıldızı, bakışları ile güneşin ışınlarını gölgede bırakıyor*” dediklerini belirtir ve imparatora çok uzun seneler dilediklerini, halka da imparatora eğilmeleri için seslendiklerini söyler. İmparator böylesine yoğun bir iltifat çemberi içinde Ayasofya’ya girmiş ve maiyeti yerleri öperek onu selamlamıştır.²⁴

²³ *Liutprando di Cremona, (Relazione...), 3- 7, s. 220-224; Liutprand of Cremona, (The Embassy to...), 3-7, s. 178-181.*

²⁴ *Liutprando di Cremona, (Relazione...), 9-10, s. 223-224; Liutprand of Cremona, (The Embassy to...), 9-10, s. 181-182.*

IX. yüzyıl sonu veya X. yüzyıl başlarında esir alınarak bir şekilde İstanbul’a getirilmiş olan Harun b. Yahya’nın dönemin imparatorunun bir tören amacıyla saraydan çıkarak Ayasofya’ya gelişini ile ilgili verdiği bilgiler dikkat çekicidir. Harun b. Yahya’ya göre, imparatoru görmek için yaklaşık 50.000 kişiden oluşan kalabalık toplanmıştır. İmparator başında tacı ve göz kamaştırarak derecede süslü kıyafetler içinde ipek yolluklar üzerinden ilerleyerek Ayasofya’ya doğru gitmektedir. Bu esnada imparatorun elinde içinde toprak olan altın bir kutu bulunmakta ve imparator ilerlerken yanında bulunan görevli “ölüm var,

Aynı gün imparator tarafından yemeğe davet edildiğini ifade eden Liutprand şunları aktarmaktadır:

“beni sarayının ileri gelenlerinden hiç birinin önüne geçmeye layık görmediğinden kendisinden uzak, örtüsüz bir masaya oturttu. Uzun süren müstehcen konuların konuşulduğu bu sofrada sadece bir çeşit yağ ve balık likörü vardı. Bana sizin ordunuz ve gücünüzle ilgili sorular sordu. Cevaplarım samimi ve doğrudu ama o bana bağıarak “yalan söylüyorsun. Senin efendinin askerleri ata binemez. Nasıl savaşacaklarını dahi bilmezler. Onların kalkanlarının biçimi, zırhlarının ağırlığı, kılıçlarının uzunluğu, miğferlerinin hafifliği savaşmalarına engel olur” cümlelerini kullandı ve kahkaha attıktan sonra “onların oburluğu iş yapmalarına manidir...” sözlerini sarfetti. Benim cevap vermeme müsaade bile etmeden aşağılayıcı bir tarzda “Sizler Romalı olamazsınız, Lombardsınızdır...” dedi.”

İmparatorun verdiği bu cevap Liutprand'ı çok kızdırmış ve karşılığında o da imparator Nikephoras'a bir elçiye yakışmayacak tarzda ağır ifadelerle cevap vermiştir. Bunun üzerine imparator çok sinirlenmiş ve onun derhal ikametgahına götürülmesini emretmiştir.²⁵

Liutprand, bundan sonra hapisane olarak adlandırdığı ve her defasında “beni buradan dışarı çıkarmadılar”, “sürekli göz hapsinde tutular” dediği ikametgahında hastalandığını ve yanındaki herkesin kendisinin öleceğini

ölüm var” diyerek ölümü hatırlatmaktadır. İmparator da elindeki kutuyu açarak toprağı öpmekte ve hiç kimseye eziyet etmeyeceğine dair söz vermektedir. Bkz. İbn Rüste, *el-A'lâku'n-nefise*, yay. M. J. De Goeje, Leiden 1892, s. 119-127. Karş. Avcı, “Arap- İslâm Kaynaklarında...”, *a.g.e.*, s. 106-107.

²⁵ Liutprand imparatora sinirli bir şekilde şunları söylediğini belirtir: “Romalıların ismini aldığı Romulus, kardeş katili ve aynı zamanda gayri meşru çocuktu. Tarih onun bir yurt yapılarak katilleri, kaçak köleleri, mahkumları, borçluları buraya yerleştirdiğini ve bunlara “Romalılar” adını verdiği yazmakta. İşte sizlerin geldiği asil soy budur. Oysa bizler yani, Lombardlar, Franklar, Saksonlar, Lorenliler, Bavyeralılar, Sueviler ve Burgonlar Romalıları öylesine hor görürüz ki birine kızdığımızda en büyük hakaret olarak “Romalı” ifadesini kullanırız. Bunun içine her türlü ahlaksızlık, korkaklık, edepsizlik, yalancılık girmektedir. Yani Romalı sözcüğü bütün kötülüklerin özü ve özeti olmaktadır” dedim. Nikephoros bu cümlelerle deliye döndü ve beni ikametgahıma götürmelerini emretti”. Bkz. *Liutprando di Cremona*, (Relazione.), 11-12, s. 224-225; *Liutprand of Cremona*, (The Embassy to...), 11-12, s. 182-183.

düşündüğünü söyleyerek korktuklarını ve bu zor şartlar altında İmparator Nikephoros'un kardeşi Leon'a mektup yazdığını bildirmektedir. Mektubunda imparatorun kendisine ülkesine dönebilmesi için izin vermesini, eğer bu hastalıktan ölecekse ölümünün kendi topraklarında olmasını istediğini kaydetmektedir.²⁶

Bu mektup üzerine İmparator Nikephoros'un tekrar Liutprand'ı huzuruna kabul ettiği görülür. Bu esnada imparatorun yanında *parakoimomenos*, *baş sekreter*, *protovestiario*²⁷ ve iki *magistros* bulunmaktadır. Her zaman olduğu üzere imparator yine konuşmamakta ve görevliler aracılığı ile Liutprand'a Bizans'a niçin geldiği sorulmaktadır. O ise daha önceden belirttiği gibi evlilik konusunu müzakere için geldiğini belirtir. Bunun üzerine elçiye “*Bir Porphyrogennetos'un kızının yani bir Porphyrogenneta'nın yabancı bir insanla evlenmesinin mümkün olamayacağı*” söylenir.²⁸ Fakat yine de açık kapı bırakılarak evliliğin olması halinde Ravenna ve Roma'nın, evlilik olmadığı takdirde Roma ile birlikte Kapua ve Beneventum'un iade edilmesi gerektiği özellikle vurgulanır. Çünkü bu iki bölge bir zamanlar kendilerinin yani onların tabiri ile “*Kutsal Roma İmparatoru'nun kullarıdır*” ve yine kulları olmaları arzulanmaktadır.²⁹

Bu görüşmeden bir süre sonra İmparator Nikephoros İstanbul dışına çıkmış ve Liutprand'ı bu sefer buraya çağırmıştır. Elçinin “*İmparatorun karşısında başı açık ayakta bekledim*” sözleri ile anlatmaya başladığı görüşme, hastalığı devam ettiği için zorlu geçmiştir. Bu anda yine Kapua ve Beneventum topraklarının üzerinde durulmuş ve daha önceden Bizans'a ge-

²⁶ *Liutprando di Cremona, (Relazione..)*, 13-14, s. 225-226; *Liutprand of Cremona, (The Embassy to...)*, 13-14, s. 183-184.

²⁷ İmparatorun giysilerinden sorumlu olan kişi. Parakoimomenos'dan sonra gelen bu en yüksek göreve hadımlar tayin edilirdi.

²⁸ Bilindiği gibi Bizans prensesleri yabancı ile evlenemezdi. Ancak birkaç istisnası olmuştu. Bu hususta İmparator VII. Konstantinos'un hükmü bile bulunmaktaydı: “Mor odada doğmuş bir prenses asla bir barbarla evlenemez”.

²⁹ *Liutprando di Cremona, (Relazione..)*, 15, s. 226; *Liutprand of Cremona, (The Embassy to...)*, 15, s. 184.

len Otto'nun elçilerinin sözlerine sadık kalmadıkları bizzat ifade edilmiştir. Bu görüşme esnasında imparatorun yanına babasının oturduğunu söyleyen ve bu andan itibaren orada bulunanların imparatorun babasına duydukları sevginin tezahürü olarak “yaşasın” diye bağırdıklarını ifade eden Liutprand'ın, “*bu adamın da yağcıları vardı. Sadece yaşlıya değil, yürüme-
yen bir cesede Tanrı uzun ömür versin diyorlar*” diyerek durumdan duyduğu rahatsızlığı alaycı bir tarzla izah ettiği görülür.³⁰

İmparator Nikephoros ile müteaddid defalar bir araya geldiği gözlenen elçinin yine böyle bir görüşme esnasında imparatora ülkesine gitmesi için emir vermesini söylediğini ve onun da gülerek başı ile işaret ettiğini, bunun üzerine kendisinin yerlere kapanarak onu selamladığını bildirir. İmparatorun kendisini yemeğe davet ettiğini aktaran Liutprand bu yemekte balık ve yağ-
dan ibaret olan ve yanında soğan ile sarımsağın da bulunduğu bir yemek yediğini; yemek esnasında imparatorun sorusu üzerine Cremona piskoposu olarak görev yaptığı cevabını verdiğini anlatmaktadır.³¹

Liutprand, 25 Temmuz'da yine imparatorun huzuruna çıktığını ve bu defa aralarında Alman İmparatoru Otto'nun Kapua ve Beneventum hükümdarlarına yardım etmemesini ısrarla isteyen imparator Nikephoros'un tavrı ile karşılaştığını ve verdiği cevapla imparatoru sinirlendirdiğini söylemekte ve bunun üzerine imparatorun kendisine “*defol gi!*” diye bağırdığını ifade etmektedir. Liutprand bu görüşmeden iki gün sonra yani 27 Temmuz'da İstanbul'a döndüğünü belirterek kaldığı yerden asla dışarı çıkmasına izin verilmediğini, çünkü kapının önüne nöbetçiler konduğunu hatta tercümanı bile dışarı çıkarmadıklarını,³² sadece Grekçe bilmeyen açının dışarı çıkmasına

³⁰ *Liutprando di Cremona, (Relazione..), 25-28, s. 230-232; Liutprand of Cremona, (The Embassy to...), 25-28, s. 188-190.*

³¹ *Liutprando di Cremona, (Relazione..), 31-32, s. 233-234; Liutprand of Cremona, (The Embassy to...), 31-32, s. 191-192.*

³² Liutprand'ın kendisine yapılan bu muameleden utandığı görülmektedir. Oysa Bizans sadece kendisine değil ülkeye gelen bütün yabancı elçilere kaldıkları süre boyunca göz hapsinde tutmayı, devlet hakkında izin verilenler dışında fazla bilgi toplamalarına kesinlikle müsaade etmemeyi benimsemiştir. Casusluk yapabilecekleri ve devletin âli menfaatlerine

izin verildiğini, arkadaşlarının kendisine gönderdikleri elmaları nöbetçilerin yere döktüklerini ve getirenleri dövdüklerini kaydetmektedir.³³

Eylül ayında tekrar saraya çağırılan Liutprand'ın bu sefer de muhatap olduğu konular Bizans'ın başka yönlerini gözler önüne sermektedir. Mesela efendisi Otto'ya hediye etmek için aldığı elbiselerden 5 tanesine Bizans'ın el koyması Liutprand'ı çok şaşırtmış ve üzülmeye neden olmuştur. Bizans bu elbiselerin İtalya'ya nasıl ulaştığını öğrenmek isteyince Liutprand Venedikli ve Amalfili tacirler vasıtası ile olduğunu söylemiştir. Bu duruma çok kızan imparatorluk bundan böyle asla böyle bir ticaretin olamayacağını, olduğu takdirde yapanların kırbaçlanarak ve saçlarının kazınarak cezalandırılacağını bildirmiş ve tehditler savurmuştur.³⁴

Liutprand'ın yaşadıklarının bir sonucu olarak Bizans'ın kendisine gösterdiği muameleye çok içerlediği ve VII. Konstantinos zamanında geldiği günleri hatırlayarak şimdiki ile karşılaştırma yapmaya çalıştığı gözlemlenmektedir. Uğradığı haksızlık ve onursuzlukları düşünen Liutprand, imparatorun barışçıl bir yanının olmadığını tamamen savaş adamı olduğunu söylemekte, şahsına layık olmayan bir elçilik görevi yaptığını ifade ederek, giderken kendisine ve maiyetine at verdiklerini ama eşyaların taşınması için at

zarar verecekleri düşüncesiyle gelen elçiler titizlikle izlenmekte, böyle davranışta bulunanlar ise derhal hapisle cezalandırılmaktadır. Bkz. Avcı, İslâm-Bizans İlişkileri, İstanbul 2003, s. 49; Küçüksipahioğlu, "Bizans Sarayı'nda Yabancı...", s. 104.

³³ *Liutprando di Cremona, (Relazione...)*, 36-37, 46, s. 235-236, 240; *Liutprand of Cremona; (The Embassy to...)*, 36-37, 46, s. 193-194, 198-199.

³⁴ Bizans'ın elbiselere el koymasına Liutprand çok şaşırmış ve bu durum notlarında "Bizim ve bütün Bavyeralıların böyle elbiseler giyemeyeceğini düşünerek küçümsediler. Bu rezale ve onur kırıcı bir şey idi. Burada kadın gibi yumuşak adamlar, cinsiyetleri belli olmayan insanlar erguvani giyiyorlar, oysa Tanrı'yı sevenler, kahramanlar ve bütün erdemlere sahip olanlar giymiyorlar" şeklinde yer almıştır. Ama yine de imparatora veda ederken sadece kilise adına kumaş almak için yalvarmış fakat Bizans "...Biz bütün toplumlarda zenginlik ve bilgelikte herkesten üstün isek elbiselerimiz de öyle olmalı" diye cevap vermiştir. Bkz. *Liutprando di Cremona, (Relazione...)*, 50, 53-55, s. 242 vd; *Liutprand of Cremona, (The Embassy to...)*, 50, 53-55, s. 200 vd.

vermediklerini bildirmektedir.³⁵ Nihayet O “*eskinin çok zengin ve müreffeh kentinin yerini almış olan bu yalancı, açgözlü, hırslı ve cimri olan şehirden 2 Ekim’de çıktım*”³⁶ diyerek İstanbul ziyaretine son vermektedir. Onun gerek birinci gerekse ikinci İstanbul ziyareti sayesinde Bizans sarayı ile ilgili bilinenler teyit edilmekte, bilinmeyen noktalar ise açığa kavuşturulmaktadır. Ayrıca onun gözlemleri bir bakıma bizzat İmparator VII. Konstantinos tarafından yazılan *De Cerimoniis*³⁷ adlı eserde değinilen konuları tamamlayan pek çok hususu da içermektedir. Liutprand’ın iki İstanbul ziyaretindeki gözlemleri ve notları Harun b. Yahya’nın anlatımlarına eserinde yer veren ve onun ifadeleri ile o dönemin İstanbul’unu çeşitli yönleri ile ve detaylı olarak tasvir etmeye çalışan İbn Rüste’den, bizzat İstanbul’u görmüş olan İbn Battûta’dan, kendilerinden önceki müelliflerin eserlerinden veya daha öncekileri elçi olarak ya da ticaret maksadıyla Bizans’a gelmiş olanların verdikleri bilgilerden yararlanarak İstanbul’a dair notlar aktaran Mesûdî, İbn Hurdâzbih, İdrîsî ve Ebü’l-Fidâ’nın anlatımlarından biraz uzaktır. Bu Doğulu gözlemciler kısmen imparator ile yapılan görüşmeler ve tanık olunan çeşitli tören ve yarışmalar dışında fiziki olarak da kayıtlarında gerek tanımlamalar gerekse tariflerle İstanbul’u betimlemeye çalışmışlardır.³⁸ Oysa Liutprand’ın ilk ziyaretini kısmen hariç tutacak olursak genelde ziyaretlerini anlatırken mekân vermekten kaçınmış özellikle imparatorla yaptıkları görüşmeleri vermeyi tercih etmiştir. Bu haliyle onun verdiği bilgiler Doğulu gözlemcilerde görülen İstanbul’u topografik ve coğrafi bakımdan ayrıntılı olarak tasvir eden betimlemeler gibi zengin değildir.

³⁵ *Liutprando di Cremona, (Relazione..), 55-57, s. 245 vd; Liutprand of Cremona, (The Embassy to...), 55-57, s. 202 vd.*

³⁶ *Liutprando di Cremona, (Relazione..), 58, s. 247; Liutprand of Cremona, (The Embassy to...), 58, s. 205.*

³⁷ Constantinus Porphyrogenitus, *De Cerimoniis aulae Byzantinae*, yay. I. Reiske, Bonnæ 1829, 2 cilt.

³⁸ C. Avcı, “Arap-İslam Kaynaklarında İstanbul”, *İstanbul Üniversitesi 550. Yıl Uluslararası Bizans ve Osmanlı Sempozyumu (XV. Yüzyıl)*, 30-31 Mayıs 2003, ed. S. Atasoy, İstanbul 2004, s. 99-112; aynı yazar, “Arap İslamBizans Sarayının...”, *a.g.e.*, 105 vd.